

Profesorul Mihai Pop și obiceiurile populare

Professor Mihai Pop and Folk Customs (Abstract)

Mihai Pop was constantly concerned with the image of Romania abroad and he could be characterized as a „cultural diplomat”. Professor Pop taught us that facts should be always considered within their ethnological/ anthropological context. Folk customs are a hallmark to the interpretation of folk cultures. Folk customs should be interpreted at the same time as „mechanisms” that set up social order, as communication acts and also as a source of promoting local tradition through artistic events or festivals

Rezumat

Preocuparea pentru reprezentarea României dincolo de granițe a fost o constantă a activității lui Mihai Pop, care poate fi caracterizat ca „un diplomat cultural”. Pentru profesorul Pop, faptele de folclor trebuie cercetate întotdeauna în contextul lor etnologic/ antropologic. Obiceiurile populare constituie un punct de referință pentru interpretarea culturii populare în ansamblu. Ele pot fi privite, simultan, ca „mecanisme” ce reglementează ordinea socială, ca acte de comunicare, dar și ca sursă de valorificare a tradițiilor locale prin spectacole și festivaluri.

Cine a fost Profesorul?

Este privilegiul personalităților autentice de a suscita întrebări, completări, (re)interpretări, dar și contestații uneori multă vreme după ce au părăsit „scena vieții”.

Este cazul profesorului Mihai Pop, a cărui personalitate și înțelegere este greu de fixat în „tipare”, datorită tocmai complexității preocupărilor sale. Fără a avea pretenția de a le epuiza, vom aminti câteva din caracterizările, epitetele care i-au fost atribuite: Creator de „coală” [*coală Mihai Pop* 1997], Instituție culturală și sărbătoare a spiritului [Lazăr în *coală Mihai Pop* 1997: 57-69], „un Socrate modern” [Ciobănel,

Drogeanu 1997], „*Patriarh*”, caracterizare ce nu cred că i se potrivește, căci Mihai Pop inspira un sentiment de mobilitate, a° spune, de tinerețe. De altfel, întotdeauna a căutat °i a fost căutat mai ales de tineri...

Există desigur °i opinii mai rezervate, chiar contestatare cu privire la personalitatea °i activitatea profesorului Mihai Pop, cum este aceea exprimată de Eugenia Popescu – Judetz, după părerea căreia el s-ar fi distins mai ales prin abilitatea sa de a se întreține relații cordiale cu „mai marii” perioade comuniste, ceea ce i-ar fi creat o serie de avantaje [Dragu Dimitriu 2005:358-380]. A°a să fi fost, dar nu trebuie trecut cu vederea faptul că o asemenea poziție a fost folosită pentru a crea „avantaje” mai ales pentru persoanele din jurul său, pe care a °tiut să le aleagă °i să le promoveze...

Mie personal cea mai potrivită caracterizare mi se pare aceea conținută în titlul unei contribuții a profesorului Nicolae Constantinescu: *Claritate, noutate, profunzime sau despre tinerețea fără bătrânețe a profesorului* [Constantinescu 1987].

Căci, într-adevăr, cel puțin între colegii de la Institutul de Etnografie °i Folclor, cea mai importantă postură (poate chiar mai mult decât aceea de director al instituției) a fost aceea de **Profesor**, chiar dacă unii dintre noi, cum este °i cazul meu, nu îi urmasem niciodată cursurile pe băncile facultății, ci, mai ales pe acelea ale carierei...

Un “diplomat cultural”

În ciuda faptului că biografia sa °tiințifică s-a bucurat de o atenție deosebită, există totu°i unele momente ale sale care au atras mai puțin atenția.

Astfel, s-a comentat mai puțin faptul că, în anii războiului (1941–1944), Mihai Pop a funcționat ca ata°at cultural la Ambasada României din Bratislava, făcând parte dintre intelectualii, scriitorii de marcă, reprezentativi (Mircea Eliade, Emil Cioran, Horia Stamatu, Aurel Decei etc.), numiți pe aceste posturi pentru a crea °i întreține imaginea României într-o perioadă tulbură, contradictorie. Cei mai mulți dintre ei au avut de suferit ulterior pentru această “colaborare”. La rândul lui, Mihai Pop a fost îndepărtat din învățământ în 1948. În tot cazul, această preocupare pentru reprezentarea, conectarea României în exterior a rămas o coordonată de bază a activității profesorului Mihai Pop într-o vreme în care se manifesta o anumită “izolare” (anii ‘50-’60), dar °i ulterior, când circulația culturală, °tiințifică s-a intensificat. Din acest punct de vedere, se poate afirma că, în întreaga sa carieră, Profesorul a practicat o “diplomația culturală, °tiințifică”.

În acela°i timp, nu trebuie trecut cu vederea că Mihai Pop nu s-a mulțumit doar să “reprezinte”, ci a acționat ca un factor de legătură, creator de oportunități, de contacte °i pentru elevii săi

Premergătorul

Un alt merit al Profesorului, într-o perioadă în care funcționa încă o compartimentare epistemologică rigidă, a fost înțelegerea faptului că, pentru a putea avea rezultate “valabile” în contextul științelor umaniste, cercetarea folclorului, a culturii populare, trebuie să integreze organic, să primească, dar și să contribuie în acest context, mai ales în raport cu cele mai avansate direcții de investigare, fiind, din acest punct de vedere, un premergător, nu numai în România, ci și pe plan european, nu numai în contextul folcloristicii, etnologiei, ci și al științelor, orientărilor complexe moderne.

Această preocupare a sa reiese din faptul că, Profesorul a fost nu numai Președinte al Societății Internaționale de Etnologie și Folclor, membru al International Society for Folk-Narrative Research, ci a activat în prestigioase societăți cu un profil mai larg, printre care Center for Advanced Study in the Behavioural Science din Standford (SUA), membru în comitetul executiv al Societății internaționale de semiotică.

Dacă pe plan intern, acest prestigiu al său nu a fost la timp și întru totul recunoscut decât mai ales între elevii, colaboratorii săi (Să ne amintim că primirea sa sub cupola Academiei s-a produs abia după 1989 și atunci destul de târziu...), pe plan internațional, Mihai Pop s-a bucurat de aprecierea cuvenită, fapt care s-a materializat în prestigiul, posturile de conducere pe care le-a ocupat în unele din organizațiile amintite, dar și în aprecierea personală pe care a dobândit-o.

Teoreticianul

Într-adevăr, profunzimea interpretărilor teoretice, claritatea acestora sunt principalele trăsături ale activității Profesorului, a contribuțiilor, textelor sale care i-au permis să aducă “etnologia românească în ritmul european al ideilor”. Să nu uităm că această “ordine”, rigoare științifică promovată de Mihai Pop se afirmă într-o perioadă de relativă deschidere în care pe “piața științifică” românească se producea o emulație deosebită (ca să nu spun “dezordine”), având loc pătrunderea, chiar confruntarea unor “curenți” moderne, nu întotdeauna conforme cu perspectiva “socialismului științific” (de la structuralism la semiotică). Or punctele de vedere teoretice echilibrate propuse de Profesor aveau darul nu de a impune, ci de a promova o “ordine teoretică” coerentă, complexă în care, de fapt, se regăseau contribuțiile ale orientărilor menționate.

Unele din coordonatele acestei contribuții în domeniul obiceiurilor populare sunt sintetizate în *Dicționarul etnologilor români* al lui Iordan Datcu (2006): Mihai Pop surprinde sistemul obiceiurilor în procesul lor evolutiv, complexitatea acestuia fiind

examinată de pe pozițiile antropologiei culturale; depășește interpretările care reduc obiceiurile la arhetipuri și nu le raportează doar la riturile primare, la gândirea prelogică, recunoscând ca o trăsătură definitorie a obiceiurilor evoluția. Mihai Pop relevă fenomenul de deritualizare, de desacralizare, schimbările ce au avut loc la nivelul repertoriului. Observă că obiceiurile stăruie în actualitate prin aspectul ludic, spectacular, altele ca imagini poetice și semnaleză semnalează pericolul de a vedea în obiceiuri numai pitorescul și spectaculosul, nu și fondul lor cultural-istoric, „valențele adânci umane pe care le încifrează” [Datcu 2006:723-724].

Evoluție în interpretări

Ar fi exagerat să afirmăm că Profesorul s-a făcut exponentul unor asemenea puncte de vedere încă de la debutul activității sale, ceea ce nici nu ar fi fost posibil, dat fiind contextul în care și-a început activitatea.

Ocupându-se de necesitățile perioadei de început a cercetării culturii populare, cel puțin în forma sa instituționalizată, Mihai Pop consideră, pe drept cuvânt, că una din prioritățile de bază este aceea a realizării unor corpusuri, instrumente de lucru. Astfel, în 1956, în *Problemele și perspectivele folcloristicii noastre* [Pop 1956], el subliniază absența unor lucrări de mare cuprindere cu care folcloristica noastră a rămas în urma folcloristicii multor popoare”.

Cu vremea, pe măsură ce interpretările teoretice moderne se impuneau cu necesitate, Mihai Pop semnează texte (de exemplu *Caracterul formalizat al creațiilor orale*, în care accentul se fixează pe problemele studierii structurale a folclorului, orientând cercetarea spre alcătuirea unei „gramatici” a literaturii orale, pe baza lingvisticii structuraliste, a teoriei comunicațiilor, teoriei modelelor și semioticii.

Obiceiurile populare-domeniu prioritar

Cei mai mulți dintre elevii și interpreții săi îl consideră pe Profesor mai ales folclorist, ceea ce, după părerea mea, echivalează cu o restrângere a domeniului activității sale. Desigur, perimetrul în care s-a afirmat, cel puțin în țară, a fost acela al creației folclorice, care însă a fost considerat întotdeauna în contextul său etnologic/antropologic. În acest cadru, în concepția lui Mihai Pop, *obiceiurile populare constituie o problemă de bază a interpretărilor*, fundamentul, „canavaua”, pe care structurează, funcționează toate celelalte componente ale sale, inclusiv cele legate de repertoriu, folclor.

Obiceiurile populare sunt, datorită complexității lor, domeniul în care interpretările aprofundate pe care le presupun metodele și perspectivele de interpretare moderne

amintite își găsesc cea mai adecvată aplicabilitate, ceea ce justifică atenția prioritară pe care le-a acordat-o Profesorul Mihai Pop [Zane 2006].

Desigur, lucrarea sa de bază în acest domeniu rămâne *Obiceiurile tradiționale românești* (1976) care, deși apărută sub egida Consiliului Culturii și Educației Socialiste, depășește condiția unei lucrări de popularizare, îndrumare, constituind totuși “un ghid” orientativ atât pentru cercetarea, cât și pentru valorificarea obiceiurilor. Reeditarea lucrării (1999) evidențiază valoarea sa științifică [Pop 1976, 1999].

„Un mecanism creator și păstrător de ordine”

Obiceiul este considerat drept “act solemn care iese din mersul comun al vieții, fiind menit să consfințească de fapt trecerea de la o situație la alta”, “un mod de apărare a colectivităților populare”, astfel încât “Sistemul de reguli exprimat prin obiceiuri asigură buna rânduire a societății tradiționale, asigură o ordine echilibrată”, fiind „un mecanism creator și păstrător de ordine, un mecanism creator de cultură”.

În perioada actuală, când comunitățile satești, societatea și individul sunt supuși unui proces de dezagregare, înstrăinare asemenea caracterizări nu exprimă o nostalgie, ci au valoarea unui „exemplu” care îndeamnă nu neapărat la resuscitarea paseistă a obiceiurilor, ci la înțelegerea lecției lor pentru omul modern [Pop 1976:3-4].

Așadar, am putea spune că există nu numai o actualitate științifică a interpretărilor Profesorului, ci și una sentimentală, omenească.

Obiceiurile populare-acte de comunicare

De fapt, dacă este să desemnăm contribuția teoretică a Profesorului în domeniul cercetării obiceiurilor și, în general, al faptelor de cultură populară, ea este legată de considerarea acestora ca acte de comunicare.

În raport cu regulile și normele care organizează relațiile omului cu natura și relațiile interumane, intersociale, obiceiurile sunt acte de comunicare, cu limbaj propriu, un limbaj activ în care cantitatea de informații comunicată, cantitatea de acțiune este mult mai mare decât în orice act de limbaj verbal. Privit ca act de comunicare culturală, obiceiul stabilește de fapt un raport de schimb între partenerii lui, schimb de informații, schimb de bunuri, schimb de servicii. Fiecare act de comunicare, deci și fiecare obicei, transmite un mesaj prin care se face schimbul.¹

Analiza obiceiurilor populare - proces de gramaticalizare

În acest context, analiza obiceiurilor echivalează cu un proces de gramaticalizare,

conceptul de bază, contribuția cea mai importantă a interpretării faptelor de cultură populară în viziunea lui Mihai Pop.

Desigur, nu este vorba de o „descoperire”, termenul fiind preluat din lingvistica structurală, dar meritul Profesorului este aplicarea sa adecvată la cultura populară.

Cercetarea științifică a actelor de cultură populară, deci și a obiceiurilor, nu se poate limita numai la simpla descriere a faptelor, ci presupune, înainte de toate, o sistematizare a concretizărilor variate. Se cere o analiză structurală a lor pentru stabilirea modelelor categoriale, apoi, prin compararea modelelor, realizarea unui tipologii structurale. Analiza presupune un proces de gramaticalizare, de determinare a codurilor cu care operează fiecare limbaj, a sistemului lui de semne. Dar dincolo de analiză, de determinarea modelelor și de tipologia structurală, înțelegerea sensului necesită cunoașterea planurilor contextuale, determinarea funcțiilor textelor cercetate. O astfel de cunoaștere totală ne poate dezvălui sensul adevărat al obiceiurilor studiate. [*Caracterul formalizat al creațiilor orale*:123].

„Actualitatea valorificării”

În afară de teroretizare, o altă preocupare a Profesorului a fost aceea practică, legată de „valorificarea” culturii populare, un termen care a fost compromis de unele manifestări ideologizate din perioada comunistă, dar care, în condițiile în care performarea folclorului pe scenă, la TV, în festivalurile care continuă să se organizeze au rămas în actualitate, și păstrează importanța. Este de subliniat faptul că Mihai Pop a prevăzut unele fenomene care s-au accentuat în societatea contemporană, devenită din ce în ce mai mult, o „societate de consum”. În acest context „dansurile se creează tot mai puțin în medii rurale, dar se performează tot mai mult în spectacole și concerte devenind bunuri de consum cultural”. Este de subliniat faptul că folosirea acestui termen era o noutate, chiar o „erezie” în contextul ideologic al momentului care accentua excesiv componenta „tradițională”, „națională”.

Există și un „pericol” pe care Profesorul îl semnalează care a rămas încă actual. În opinia sa, „folcloriștii au privit întotdeauna obiceiurile doar ca fapte de cultură tradițională și nu au acordat decât rareori atenție elementelor de spectacol și sensurilor pe care sub această formă le-ar putea avea pentru omul de astăzi”. În acest cadru, cercetarea științifică și afirmă în continuare importanța, căci o valorificarea „trebuie să se bazeze pe o perfectă cunoaștere”

Iar caracterizarea pe care o propune Profesorul valorificării științifice a obiceiurilor populare poate deveni o caracterizare a întregii sale activități: „o pledoarie pentru atitudinea omenească, pentru comportare demnă, pentru omenie [Pop 1976:185-191].

Bibliografie

- Ciobănel, Alina, Paul Drogeanu 1997 *Profesor, instituție culturală și sărbătoare a spiritului*, în „Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor” 8/1997, București.
- Constantinescu, Nicolae 1987 *Claritate, noutate, profunzime sau despre tinerețea fără bătrânețe a profesorului*, în „Revista de etnografie și folclor”, 3/1987, București.
- Datcu, Iordan 2006 *Dicționarul etnologilor români*, Saeculum, București.
- Dragu Dimitriu, Victoria 2005 *Povești ale doamnelor din București*, Ed. Vremea, București.
- Pop, Mihai 1956 *Problemele și perspectivele folcloristicii noastre*, în „Revista de Folclor”, 1-2/1956
- Pop, Mihai *Caracterul formalizat al creațiilor orale*, în „Secolul XX”, an IX, nr.5.
- Mihai Pop, Mihai 1976 *Obiceiuri tradiționale românești*, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, București; Ediție revăzută: Pop, Mihai 1999 *Obiceiuri tradiționale românești* Postfață de: Zane, Rodica, Ed. Univers, București.
- Școala Mihai Pop. Volum dedicat Profesorului Mihai Pop la cea de a 90-a aniversare*. 1997 Ediție îngrijită de Gheorghe Deaconu și Ioan St. Lazăr, Râmnicu Vâlcea, CJCVTCP Vâlcea
- Zane, Rodica 2006 *Profesorul Mihai Pop-de la teorie la obicei* în „Cercetări Etnologice Contemporane Românești”, vol. I, Ed. Valahia, București.

Note:

- ¹ M. Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, 1976..., p. 7-14. Am încercat să dezvoltăm aceste idei în studiul *Obiceiurile populare-acte de comunicare*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, 1/1985.